

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.1\(51\).401-406](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.1(51).401-406)

УДК 657

Вигівська І.М., Макарович В.К.

ОСОБИСТІ КОМПЕТЕНЦІЇ БУХГАЛТЕРА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ОРГАНІЗАЦІЮ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Рівень компетенції бухгалтера грає важливу роль в сучасних динамічних умовах господарювання. Корпоративні стандарти управління, системи документообігу, можливості ротації кадрів, великий обсяг оброблюваної інформації – все це зумовлює високі кваліфікаційні вимоги, що ставляться до облікових працівникам. В статті виділено форми інтелектуальної поведінки бухгалтера (вербальний; візуальний; логічний; творчий; фізичний; емоційний). Запропоновано критерії оцінки особистісних компетенцій потенційного головного бухгалтера: інтелектуальні здібності; особисті здібності; контактність; фізичні якості; стресостійкість; здатність контролювати ситуацію і швидко приймати правильні рішення в нестандартних ситуаціях. Підкреслено, що організацію системи бухгалтерського обліку на підприємстві необхідно розглядати з урахуванням психологічних особливостей бухгалтера, який здійснює обліково-аналітичну діяльність, та рівня його професіоналізму.

Ключові слова: особистість, інтелект, бухгалтер, бухгалтерський облік, компетенції, професійні якості, інформаційні технології.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство немислиме без бухгалтерської інтерпретації явищ господарської діяльності. Бухгалтерський облік є досягненням самої людини і формується під впливом її знань, умінь, навичок і суджень в області теорії і практики обліку. Людський фактор включає інтелектуальні і особові якості: знання, здібності, інтелект, емоційно-вольова сфера, характер. Ці якості мають дві особливості. По-перше, є фундаментом, на якому будується професійна, управлінська компетентність бухгалтера. По-друге, набагато важче піддаються корекції: змінити стиль мислення або характер набагато складніше, ніж засвоїти методику ухвалення рішень або технологію організації бухгалтерського обліку. Сутність особистісно-орієнтованого підходу в бухгалтерському обліку постійно перебуває в площині дискусійного поля науковців та потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплекс наукових ідей, в яких бухгалтер

розглядався як особистість, підняті в працях: Н. А. Каморджанової [1], М.О. Козлової [3], С.Ф. Легенчук [4], А.В. Озеран [6], М.С. Пушкар [9], Я.В. Соколов [10-11], А.П. Шабля [15] та ін. В своїх напрацюваннях науковці розглядають в тій чи іншій мірі вплив компетентності бухгалтера на удосконалення облікового процесу, і тільки невелике коло авторів приділяло увагу впливу особистості бухгалтера на організацію бухгалтерського обліку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження впливу особистісних якостей бухгалтера на організацію облікового процесу.

Опис основного матеріалу дослідження. Приналежність бухгалтера до того або іншого психологічного типу особи може накладати деякі обмеження на об'єкти бухгалтерського обліку, що враховуються ним. Так, Р. Стенберг виділяє три форми інтелектуальної поведінки [8, с.21]:

- 1) вербальний інтелект;
- 2) здатність вирішувати проблеми;
- 3) практичний інтелект (вміння домагатися поставлених цілей).

Джоуль. М. Стайн описує шість різновидів інтелекту [13, с.21]:

- ✓ вербальний — охоплює сферу слів: розмова, лист, читання і слухання;
- ✓ візуальний — сфера зору і зорових образів;

© **Вигівська Ірина Миколаївна**, к.е.н, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, тел.: 0976481006, email: virina1407@gmail.com.

Макарович Вікторія Костянтинівна, к.е.н, доцент кафедри обліку і аудиту, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, тел.: 0505199489, email: vyktorya.makarovich@uzhnu.edu.ua

✓ логічний — охоплює сферу міркувань, свідомо керованого мислення і деяких аспектів рішення проблем;

✓ творчий — охоплює сферу оригінальності, новацій, осяянь і генерації нових ідей;

✓ фізичний — охоплює сферу тіла, координації, спритності і придбання фізичних навичок;

✓ емоційний — сфера як власних почуттів, так і почуттів інших людей, включаючи усі внутрішні і міжособистісні взаємозв'язки.

Г. Гарднер [1] розкриває сім типів інтелекту: лінгвістичний, музичний, логіко-математичний, просторовий, тілесно-кінестетичний, між особистісний і внутрішньоособистісний.

На думку Я.В. Соколова, бухгалтер, вирішуючи завдання бухгалтерського обліку, завжди ґрунтується на своїх знаннях в області теорії бухгалтерського обліку, а також керується своїм професійним судженням. Знання теорії бухгалтерського обліку впливає на те, яким чином бухгалтер визначив фінансові результати підприємства, а визначення величини прибутку є однією з головних завдань бухгалтерського обліку. Отже, «тільки теорія, вона ж наука, може розширити кругозір бухгалтера і дати йому нові сили» [11, с. 54].

Таким чином, на прийняття конкретного рішення бухгалтера впливають два фактори – психологічні особливості його особистості і рівень його професійної думки. Отже, організацію системи бухгалтерського обліку на підприємстві необхідно розглядати з урахуванням психологічних особливостей бухгалтера, який здійснює обліково-аналітичну діяльність та рівень його професіоналізму.

К.В. Гульпенко [2] зазначає, що особистісний і психологічний фактори тісно переплітаються один з одним, але в той же час кожен по-своєму впливає на бухгалтера і його професійне судження. Особистісний фактор впливає з точки зору тих якостей, якими володіє бухгалтер як особистість. Бухгалтеру необхідні такі особисті якості як схильність до облікової роботи, врівноваженість, стресостійкість, відповідальність, уважність, посидючість, скрупульозність, аналітичне та логічне мислення, пунктуальність, вміння аргументовано відстоювати свою точку зору, чесність, працьовитість, терплячість, акуратність, оперативність, здатність до навчання, сумлінність, організованість, старанність, самодисципліна та ін. З точки зору психології особистості бухгалтером може бути далеко не кожна людина. Щоб стати справжнім бухгалтером необхідно мати певні особисті і професійні якості, а також мати певний темперамент, характер і здібності.

Таким чином, психологічні особливості особистості є основними передумовами успішності в тій чи іншій професійній діяльності.

Цікавими, на наш погляд, в даному напрямку є розробки А.П. Шабля [15], яка розглядає особистісно-орієнтований підхід в бухгалтерському обліку, як підхід, що базується на особливостях особистості і компетенціях бухгалтера та, який забезпечує дотримання вимог раціональності ведення обліку.

А.П. Шабля [15] пропонує методіку особистісно-орієнтованого підходу в бухгалтерському обліку розглядати в розрізі:

✓ психологічного дослідження особистості бухгалтера;

✓ визначення рівня компетенції бухгалтера;

✓ класифікації витрат за статтями калькуляції;

✓ системи оплати праці бухгалтера;

✓ моніторингу компетенцій бухгалтерів;

✓ забезпечення оптимального співвідношення витрат на ведення бухгалтерського обліку і результатів від використання звітності.

Вважаємо, що в даному напрямку важливим є організація взаємовідносин в процесі господарської діяльності в системі «психологія – бухгалтерський облік».

Проблема психологічної складової обліково-аналітичної діяльності проявляється в різноманітті питань як з позиції виконавця – бухгалтера (процесу підготовки облікових даних), так і з позиції користувача (процесу споживання інформації).

Рівень компетенції бухгалтера відіграє важливу роль в сучасних динамічних умовах господарювання. Корпоративні стандарти управління, системи документообігу, можливості міжрівневої ротації кадрів, великий об'єм оброблюваної інформації – усе це обумовлює високі кваліфікаційні вимоги, що ставляться до облікових працівників. Відповідно до цілей і стратегічних планів розвитку організації і вимог до кваліфікації посади доцільно розробляти модель компетенцій головного бухгалтера – цей опис стандартів поведінки, ділові і особові якості, знання, уміння і навички, необхідні для успішного виконання роботи [12].

Зміна психології малостатусного обліковця на впливового фінансового менеджера (головний бухгалтер, аналітик, аудитор) пов'язана з тим, що у бухгалтерському обліку є алгоритми рішення завдань галузевого національного і глобального рівня. Бухгалтер повинен мати уміння приймати рішення в ситуаціях з багатоваріантними результатами, тому зростає роль професійного судження бухгалтера, його вплив на формування облікової політики, підготовку фінансової звітності і результати діяльності підприємства.

Бухгалтер в процесі своєї професійної діяльності повинен володіти професійними компетенціями. Як зазначає А.А. Солоненко [12] для працевластців професійний стандарт «Бухгалтер» потрібний при формуванні кадрової політики і в управлінні персоналом, при організації навчання і атестації працівників, розробці посадових інструкцій, тарифікації робіт,

привласненні тарифних розрядів працівникам і встановленні систем оплати праці з урахуванням особливостей організації виробництва, праці і управління.

Портрет компетенції потенційного головного бухгалтера пропонуємо сформулювати за наступними критеріями, які наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Портрет компетенції потенційного головного бухгалтера

Компанія приймає наступну модель компетенції – як повний набір характеристик (особистісних і поведінкових), що дозволяє працівникові успішно виконувати відповідні його посаді функції і добиватися необхідних результатів.

Базові компетенції

Оцінювання проводяться по 5-ти бальній шкалі:

Назва показника	Оцінка
Усвідомлений вибір професії кандидатом	
Розуміння професійної відповідальності перед замовником та в цілому перед громадськістю	
Бажання та можливість працювати та удосконалюватись в аспекті професійного зростання у відповідності до політики Фірми	

Особисті компетенції :

	Характеристика	
Інтелектуальні здібності	Здатність аналізувати історичну інформацію та розвиток ситуації в достроковій перспективі з врахуванням існуючих факторів; формулювання та оцінка альтернативного розвитку	
	Швидке засвоєння великих інформаційних масивів	
	Логіка, творчість та оригінальне мислення	
	Здатність синтезувати, узагальнювати, продукувати нові ідеї	
Емоційна зрілість	Чесність, об'єктивна оцінка власних можливостей	
	Врівноваженість	
	Незалежність поглядів	
	Можливість протистояти пресингу	
	Почуття власної гідності	
Особисті здібності	Відповідальність, впевненість в собі, прийняття відповідальності за результати та виконання роботи з відповідальністю; дотримання встановлених Фірмою політик та процедур	
	Ініціативність – схильність до активних дій	
	Ділова етика, дотримання фундаментальних принципів	
	Прагнення до найкращих результатів, вміння чітко організувати та спланувати виконання дорученого завдання, вміння раціонально використовувати робочий час, зосередитись на головному	
Контактність	Здатність входити в довіру	
	Вміння слухати, переконувати, навчати та заохочувати	
	Вміння адаптуватися до роботи у інших соціально-психологічних умовах	
Фізичні якості	Здатність витримувати певні інтелектуальні і фізичні навантаження; стресостійкість – здатність до постійної тривалої монотонної роботи з великими обсягами інформації, вміння контролювати свої емоції в конфліктних ситуаціях; здатність контролювати ситуацію і швидко приймати правильні рішення в нестандартних ситуаціях.	

Дана модель компетенції використовується при тестуванні потенційних працівників. На основі моделі компетенції розробляються форми оцінки рівня розвитку компетенції співробітників, які використовуються при проведенні атестації.

Переваги застосування моделі компетенції полягають в наступному :

✓ Оцінка компетенції кандидата на посаду дає можливість приймати найбільш ефективні рішення при наймі персоналу.

✓ Оцінка працівника при здійсненні атестації забезпечує можливість оцінити людину з точки зору її відповідності майбутнім посадовим обов'язкам.

Компетенції необхідні для того, щоб оцінити, наскільки успішно співробітник впорається з посадовими обов'язками в майбутньому.

Модель компетенції потрібна для створення корпоративної системи навчання та розвитку персоналу. Компетенції допомагають кожній людині зрозуміти: до чого слід прагнути, які якості і здібності потрібно вдосконалювати чи розвивати, щоб найбільш ефективно виконувати посадові обов'язки.

Визначення (опис) компетенції допомагає керівникам різних рівнів і співробітникам компанії розмовляти на одній мові, оскільки мова йде про особисті якості, моделі поведінки і ефективність виконання співробітниками посадових обов'язків. Визначення компетенції відображає особливість корпоративної культури компанії.

Важливими навиками бухгалтера повинні бути навички роботи в середовищі новітніх інформаційних технологій.

Необхідність у кваліфікованих фахівцях, які володіють навиками роботи з обчислювальною технікою, перетворюється в провідний фактор освітньої політики. Адже діяльність людей все більшою мірою залежить від їх інформованості і здатності ефективно використовувати інформацію. Для вільної орієнтації в інформаційних потоках сучасний фахівець будь-якого профілю повинен уміти одержувати, обробляти і використовувати інформацію за допомогою комп'ютерів, телекомунікацій і інших засобів. В останні роки особливої актуальності набуває важливість інформаційних технологій в навчанні при формуванні професійно-ділових якостей фахівців облікового профілю [5].

Застосування інформаційних технологій в навчальному процесі сприяє підвищенню мотивації навчання, економії навчального часу, а інтерактивність і наочність сприяє кращому поданню, розумінню і засвоєнню матеріалу.

Поява і розвиток пакетів прикладних програм створюють величезні можливості для їх використання в бухгалтерському обліку. Уміння ефективно використовувати нові інформаційні технології при підготовці кваліфікованих фахівців – одне з найважливіших завдань, яке ставиться до сучасних вузів.

Як зазначає Г.В. Ткаченко, для сучасного спеціаліста-обліковця вже недостатньо знань теорії і практики бухгалтерського обліку. Сьогоднішній день ставить якісно нові вимоги до

освітнього рівня бухгалтера, серед яких варто виокремити [14]:

✓ знання законодавчої бази для прийняття правильних рішень;

✓ володіння автоматизованими обліковими системами для більш ефективної роботи;

✓ володіння елементами аналізу для оцінки фінансового стану організації.

Використання новітніх інформаційних технологій при підготовці фахівців-обліковців забезпечить виконання одночасно декілька функцій: візуалізацію навчального матеріалу, економію навчального часу, забезпечення доступності і якості знань, сприяння виробленню умінь і навичок, які дозволяють швидко і своєчасно контролювати процес навчання, тим самим зростає конкурентоспроможність випускників на ринку праці. При цьому інформаційно-технічні засоби навчання виступають невід'ємною складовою частиною навчального процесу вузу і дозволяють чітко та оперативно вирішувати завдання підготовки висококваліфікованих фахівців.

У ході застосування в навчальному процесі інформаційних технологій, як зазначає Н.Н. Парасоцька [7], викладач, як і раніше, виступає провідною ланкою, але при цьому є не тільки носієм інформації і знань, а й сприяє становленню якісного бухгалтера-професіонала.

Для забезпечення підготовки висококваліфікованого спеціаліста за допомогою використання інформаційних технологій викладачу необхідно організувати процес набуття і закріплення знань шляхом: створення проблемних ситуацій, пов'язаних з вирішенням професійних завдань за участю комп'ютера; використовувати ефективні способи для організації інформаційних і технологічних навичок; направляти процеси навчання на узагальнення студентами нових знань в сфері інформаційних технологій, наявних в бухгалтерському обліку, оподаткуванні, аудиті та аналізі; організувати навчально-дослідницький процес роботи майбутніх фахівців; здійснювати контроль за інформаційно-технологічним рівнем студентів, а також проведення обліку і оцінки результатів їх роботи; сприяти мотивації майбутніх фахівців до застосування комп'ютерної техніки у професійній діяльності; сприяти процесу усвідомлення набутих знань і підвищенню показників щоденної діяльності при роботі з комп'ютером тощо.

Для цього велику увагу необхідно приділяти не заучуванню загальноосвітніх програм і автоматичного набуття знань і досвіду (обидва мають здатність до швидкого старіння, що може

гальмувати роботу фахівця), а зростанню творчого потенціалу будь-якого студента, а також вмінню розв'язувати нестандартні завдання або проблеми, пов'язані з прийняттям управлінських рішень [1].

Як правило, застосування інформаційних технологій в навчальному процесі здійснюється на останній фазі наукового і виробничого циклу підготовки фахівців-обліковців. Враховуючи реалії часу, пропонуємо в навчальні плани підготовки фахівців-обліковців здійснювати впровадження застосування новітніх інформаційних технологій в навчальний процес на початкових фазах.

Для забезпечення реалізації впровадження на початкових фазах застосування інформаційних технологій необхідним є: розробка нових дисциплін в сукупності освітніх програм, що характеризуються використанням інформаційних технологій; удосконалення викладання існуючих дисциплін із застосуванням ІТ-методів; комп'ютеризація навчального процесу; розвиток інформаційної культури як складової професійної культури фахівця; акцент на ролі і місці електронних підручників в самоосвіті студентів; організація самостійної роботи студентів з використанням ПК; реалізація досвіду проведення комп'ютерного контролю знань; використання мультимедійних технологій в навчальному процесі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в сучасних умовах господарювання, у зв'язку з соціальними, політичними та економічними перетвореннями підвищуються вимоги до фахівців в будь-якій їх сфері професійної діяльності. Особлива увага

приділяється професіоналам, чия діяльність пов'язана з фінансовими питаннями. Бухгалтер веде всю фінансову і господарську діяльність підприємства, тому на нього лягає велика відповідальність в чіткому, своєчасному, а головне в професійному виконанні своїх трудових обов'язків. Фахівець з бухгалтерського обліку повинен володіти не тільки професійними, але й психологічними компетенціями.

Сьогодні відзначається інтеграція багатьох сфер наукового і практичного пізнання, психологія та економіка не є винятком. Завдяки психологічним теоріям можна пояснити економічні процеси і закономірності, так як все одно основним суб'єктом економічної діяльності залишається людина, хоча і працює в знаковій системі. Спочатку спеціаліст-обліковець здійснював констатацію фактів облікового процесу, пізніше до обліковця почали ставитись додаткові управлінські завдання. Поступово спектр компетенції почав розширюватись. На сьогодні спеціаліст з бухгалтерського обліку повинен мати багато особових якостей, які відповідають його професіограмі, в цьому випадку йому досить легко буде справлятися зі своїми професійними обов'язками. Проте окрім особових якостей і спеціальних знань від фахівця потрібно володіння спеціальними уміньми і навичками, які необхідно постійно удосконалювати, що забезпечить підвищення якості обліку в умовах глобалізації економіки.

Визначення новітніх методик підвищення професійних якостей бухгалтера є перспективним напрямком дослідження.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бухгалтерский учет и психология: монография / Н. А. Каморджанова [и др.]; под науч. ред. д-ра экон. наук, проф. Н. А. Каморджановой. СПб.: СПбГИЭУ, 2010. 226 с.
2. Гульпенко К. В., Смирнова Е. А. Взаимосвязь развития учета и личности бухгалтера [электронный ресурс] / К.В. Гульпенко, Е. А. Смирнова // Проблемы современной экономики, N 2 (38), 2011 – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3591>
3. Козлова М.О. Влияние психологических и лингвистических аспектов на организацию бухгалтерского учета / М.О. Козлова // Международный бухгалтерский учет Издательство: ООО Издательский дом Финансы и кредит (Москва). - 2013. - №24 (270). - с. 17-28
4. Легенчук С.Ф. Бухгалтерське теоретичне знання: від теорії до метатеорії : монографія /С.Ф. Легенчук.- Житомир. ЖДТУ. 2012. – 336с.
5. Макарович В.К. Роль інформаційних технологій при підготовці фахівців-обліковців / В.К. Макарович // Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. / М-во освіти і науки України; М-во культури України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2017. – Ч.2. – С.95-96.
6. Озеран А.В. Опыт Украины в вопросах профессиональной сертификации и повышения квалификации бухгалтеров / А.В. Озеран, Р.С. Кршикова // Международный бухгалтерский учет Издательство: ООО Издательский дом Финансы и кредит (Москва). - 2013. - №29 (275). - с. 55-60.
7. Парасоцкая Н.Н. Проблемы обучения бухгалтерской дисциплине в вузах [Электронный ресурс] / Н.Н. Парасоцкая // Предпринимательство и право. – Режим доступа: <http://lexandbusiness.ru/view-article.php?id=4868>

8. Полозова Н. Н., Полозов А.А. Модули психологической структуры в спорте [Электронный ресурс] / Н.Н. Полозова, А.А. Полозов. - Режим доступа : <http://bmsi.ru/doc/f231004d-bb3f-4dec-ac5e-2173474fd1c5>
9. Пушкар М.С. Створення інтелектуальної системи обліку : Монографія / М.С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2007. – 152 с.
10. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет и психология учетных работников. // Бухгалтерский учет. – 1994. № 4. – с. 4 – 7.
11. Соколов Я.В. Зачем бухгалтеру теория бухгалтерского учета? // Бухгалтерский учет. — 2005. — № 2. — С. 53–56.
12. Солоненко А. А. Поведенческий бухгалтерский учет: реалии и перспективы [Электронный ресурс] / А.А. Солоненко. - Режим доступа: http://vestnik.astu.org/Content/UserImages/file/economics_2015_1/11.pdf
13. Стайн Д. Язык интеллекта. М.: ЭКСМО, 2006. 352 с.
14. Ткаченко Г.В. Специфика преподавания бухгалтерского учета в заочном экономическом вузе [Электронный ресурс]/ Г.В. Ткаченко // Наука и технологии: шаг в будущее. – 2009. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/6_NiTSB_2009/Pedagogica/41184.doc.htm
15. Шабля А.П. Личностно-ориентированный подход в бухгалтерском учете: монография / А.П. Шабля. Издательство "Прспект", 2017 г. – 122 с.

REFERENCES

1. Kamordzhanova, N.A. (Eds.) (2010) Bukhhalterskyi uchet y psykholohyia [Accounting and Psychology]. SPb.: SPbSIEU [in Russian].
2. Hulpenko, K.V., & Smyrnova, E.A. (2011) Vzaymosviaz razvytyia ucheta y lychnosti bukhhaltera [The relationship between accounting development and the accountant's personality] Problemy sovremennoi ekonomyky — Problems of modern economics, 2 (38). Retrieved from <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3591> [in Russian].
3. Kozlova, M.O. (2013) Vlyianyie psykholohyicheskyykh y lynchvystyicheskyykh aspektov na orhanyzatsiyu bukhhalterskoho ucheta [The influence of psychological and linguistic aspects on accounting organization]. Mezhdunarodnyi bukhhalterskyi uchet — International Accounting, 24 (270), 17-28 [in Russian].
4. Lehenchuk, S.F. (2012) Bukhhalters'ke teoretychne znannya: vid teorii do metateorii [Accounting theoretical knowledge: from theory to meta theory]. Zhytomyr: ZhDTU [in Ukrainian].
5. Makarovych, V.K. (2017) Rol informatsiinykh tekhnolohii pry pidhotovtsi fakhivtsiv-oblikovtsiv [The role of information technology in accountants training]. Informatsiini tekhnolohii v kulturi, mystetstvi, osviti, nautsi, ekonomitsi ta biznesi — Information technology in culture, arts, education, science, economics and business: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, (pp. 95-96). Kyiv: Vydavnychy tsestr KNUKiM [in Ukrainian].
6. Ozeran, A.V. (2013) Opyt Ukrainy v voprosakh professionalnoi sertyfykatsyy y povysheniya kvalyfykatsyy bukhhalterov [Experience of Ukraine in matters of professional certification and advanced training of accountants]. Mezhdunarodnyi bukhhalterskyi uchet — International Accounting, 29 (277), 55-60 [in Russian].
7. Parasotskaia, N.N. (n.d.) Problemy obucheniya bukhhalterskoi dystsyplinye v vuzakh [The problems of teaching accounting discipline in universities]. Predprynimatelstvo y pravo — Entrepreneurship and law. Retrieved from <http://lexandbusiness.ru/view-article.php?id=4868> [in Russian].
8. Polozova, N.N., & Polozov, A.A. (n.d.) Moduly psykholohyicheskoi struktury v sporte [Modules of psychological structure in sports]. Retrieved from <http://bmsi.ru/doc/f231004d-bb3f-4dec-ac5e-2173474fd1c5> [in Russian].
9. Pushkar, M.S. (2007) Stvorennia intelektualnoi systemy obliku [Creating an intelligent accounting system]. Ternopil: Kart-blansh [in Ukrainian].
10. Sokolov, Ya.V. (1994) Bukhhalterskyi uchet y psykholohyia uchetykh robotnykov [Accounting and psychology of accountants]. Bukhhalterskyi uchet — Accounting, 4, 4-7 [in Russian].
11. Sokolov, Ya.V. (2005) Zachem bukhhalteru teoriya bukhhalterskoho ucheta? [Why should an accountant have an accounting theory?]. Bukhhalterskyi uchet — Accounting, 2, 53-56 [in Russian].
12. Solonenko, A.A. (2015) Povedencheskyi bukhhalterskyi uchet: realyy y perspektivy [Behavioral accounting: realities and prospects]. Retrieved from http://vestnik.astu.org/Content/UserImages/file/economics_2015_1/11.pdf [in Russian].
13. Stain, D. (2006) Yazyk intellekta [The language of intelligence]. M.: EKSMO [in Russian].
14. Tkachenko, H.V. (2009) Spetsyfyka prepodavaniya bukhhalterskoho ucheta v zaochnom ekonomycheskom vuze [The specifics of teaching accounting in absentia economic institution]. Nauka y tekhnolohyy: shah v budushchee — Science and technology: a step in the future. Retrieved from http://www.rusnauka.com/6_NiTSB_2009/Pedagogica/41184.doc.htm [in Russian].
15. Shablia, A.P. (2017) Lychnostno-oryentyrovannyi podkhod v bukhhalterskom uchete [The personal-oriented approach in accounting]. Izdatelstvo «Prospekt» [in Russian].